

לגעת בעבר

אמריקנית תגיע לארץ לראשונה בראשית שנת 2011. המערכת תצלם (תדמה) כל קטע וקטע במגוון אורכי גל שבאמצעותם ייערך מעקב אחר מצב שימור המגילות לאורך שנים, במדויק ובדרך לא פולשנית. יצירת דימות אלקטרוני שישווה באיכותו לבחינה פיזית של קטעי המגילות, ימנע את הצורך בחשיפות חוזרות שלהן וישמר אותן למען הדורות הבאים. טכנולוגיית הצילום החדשנית תאפשר גם איתור מחדש של סימני כתב ש'נעלמו מהעין' במהלך השנים, וכעת, באמצעות אורכי גל שמעבר לתחום הנראה, 'ישובו ויתגלו'. צעד זה עשוי לפתוח צוהר חדש בחקר המגילות. העלאת צילומי המגילות לרשת תעשה בסיוע צמוד של Google ישראל, והיא תכלול את זיהוי המגילות, התעתיק שלהן, תרגומן ועוד. מנועי החיפוש יאפשרו הצלבה זמינה ומהירה של כל המידע שיועלה לרשת. הפרויקט מסתייע במוסדות אקדמיים ובאנשי מקצוע מובילים בתחומם בארץ ובעולם.

פנינה שור, מנהלת מפעלי מגילות מדבר יהודה

במלאת 20 שנה להיווסדה החליטה רשות העתיקות על שיתוף פעולה עם מרכז המחקר והפיתוח של Google ישראל, בפרויקט על לשימור ולתיעוד מגילות מדבר יהודה (המגילות הגנוזות) שמציאתן היא התגלית הארכיאולוגית החשובה ביותר במאה ה-20.

הפרויקט שייקרא 'הספרייה הדיגיטלית של מגילות מדבר יהודה ע"ש ליאון לוי', מתאפשר הודות לתרומה נדיבה של קרן ליאון לוי, תרומה נוספת של קרן ארקדיה ותמיכה של קרן יד הנדיב. לראשונה מאז שנות ה-50 של המאה העשרים יצולמו כל 930 כתבי יד המורכבים מעשרות אלפי קטעים, המטופלים במעבדת שימור המגילות של רשות העתיקות, בשיטות החדשניות ביותר הקיימות היום בעולם, ויועלו לרשת.

במהלך שלוש השנים האחרונות בחנה רשות העתיקות את מיטב טכנולוגיות הדימות (Imaging), ומערכות המידע וגייסה את התקציב הנדרש להתחיל בפרויקט. טכנולוגיית התיעוד החדשנית, שפותחה על ידי חברה

שונות

פעילות
חינוכית

תצוגות
ארכיאולוגיות

מינהל
שימור

חפירות
ארכיאולוגיות

חפירות ארכיאולוגיות

נחשף בית כנסת (אולם תפילה) שומרני בן כ- 1500 שנה

בחפירה ארכיאולוגית של רשות העתיקות בבית שאן במימון משרד הבינוי והשיכון. במקום נמצאה כתובת שלשונה "זה בית המקדש"

הכתובת - תכנית המבנה, כיוונו סמוך לבית הכנסת נחשף גם בית חווה המשתרע על שטח העולה על 1500 מ"ר. בית זה היה מורכב מחצר מרכזית שסיבה מחסנים, ובחלק הדרומי היו בית מגורים, אולם אירוח ומתקני תעשייה.

* בית הכנסת והחווה החקלאית. צילום אוויר: SKYVIEW, באדיבות רשות העתיקות; הכתובת: "זה בית המקדש". צילום: באדיבות רשות העתיקות.

בחפירה ארכיאולוגית של רשות העתיקות במימון משרד הבינוי והשיכון, לפני הרחבת שכונת מגורים מדרום לבית שאן במרחק כחצי קילומטר ממערב לכביש הבקעה (כביש 90), נחשפו שרידי בית כנסת ובית חווה חקלאית שפעלו בתקופה הביזנטית המאוחרת, אשר לא היו מוכרים עד כה. לדברי ד"ר וליד אטרש ויעקב הראל, מנהלי החפירה מטעם רשות העתיקות, "גילוי בית כנסת שומרני נוסף בעורף החקלאי שמדרום לבית שאן, מעשיר את המידע הקיים על האוכלוסייה השומרנית בתקופה זו. נראה שהמבנים שנחשפו במקום נבנו בשלהי המאה ה-5 לספירה והמשיכו להתקיים עד ערב הכיבוש המוסלמי בשנת 634 לספירה, אז נטשו השומרנים את המתחם. נראה שבית הכנסת שנחשף כעת תפס מקום חשוב בחיי החקלאים שגרו בסביבתו, ושימש כמרכז החיים הרוחניים, הדתיים והחברתיים. בתקופה הביזנטית (המאה ה-4 לספירה), בהנהגתו של בבא-רבה, הייתה בית שאן מרכז שומרני חשוב. בהנהגתו, זכו השומרנים להיות אומה ריבונית המעצבת את גורלה. זאת, עד סוף ימיו של הקיסר יוסטיניאנוס, אז מרדו השומרנים נגד השלטון. המרד דוכא ותם קיומם של השומרנים כאומה". החוקרים מוסיפים, כי המבנה שנחשף היה מורכב מאולם מלבני (8 X 5 מ') וחזיתו פונה לדרום מערב, לכיוון הר גריזים, המקודש לשומרנים. בקירות האולם הותקנו חמש גומחות מלבניות שבהן מוקמו ככל הנראה ספסלים מעץ. רצפת האולם הייתה עשויה פסיפס צבעוני, מעוטרת בדגם גיאומטרי, ובמרכז הייתה כתובת ביוונית, שממנה נחשף קטע מהשורה האחרונה T]OUTON NEWN "זה בית המקדש". לדעת ד"ר לאה דיסגני מהאוניברסיטה העברית ותוכן הכתובת, מתאימים לבית כנסת שומרני.

כידוע, בעבר נתגלו בבית שאן שני בתי כנסת שומרניים. האחד מכונה "בית לאונטיס", והוא מורכב ממערכת חדרים המקיפה חצר; בדרומו של המבנה מצוי חדר תפילה קטן (7X7 מ'), ששימש כחלק מאכסניה, והשני - בית הכנסת השומרני, הממוקם בתל אצטבה - מחוץ לחומות העיר הביזנטית. בירושלים, שתרגמה את

מינהל שימור

טבריה - התיאטרון הרומי

פעולת עזרה ראשונה

תכנון השימור עוסק, בשלב הנוכחי, בשני מישורים: **1. עזרה ראשונה** נקיטת פעולות הכרחיות לייצוב השרידים ולהסרת הסכנה, לפני השלמת התכנון הכולל להכנת האתר לשימוש וטרם גיוס כל המשאבים הנחוצים לשימורו. עם התקדמות עבודות הייצוב, תתאפשר גישה לנקודות תצפית ולאזורים אחדים בשטח התיאטרון. **2. הכנת התיאטרון** לשימוש תהליך התכנון יכלול ניתוח השוואתי של התערבויות באתרים דומים ובחינת חלופות להכנת האתר לשימוש בתפקודו המקורי. חלופות התכנון שיוצעו יתייחסו לערכי האתר, לכושר הנשיאה שלו, לצרכי התפעול, לחומרי הבנייה ועוד, ויתבססו על העקרונות המקובלים כיום בשימור אתרים ארכיאולוגיים.

פעולות העזרה הראשונה בשימור התיאטרון

תכנון פעולות העזרה הראשונה בא לתת מענה למספר נושאים:

- ייצוב כדי להסיר סכנה ברוב שטח האתר בתקציב מצומצם.
- לאפשר המשך של התערבות עמוקה ורחבה, לכשיגויסו המשאבים הנדרשים.

- לייצב את השרידים באופן המשמר עדויות לרעידות אדמה שהשאירו את חותמן על הממצא.

- ליצור הבחנה באופן ההתערבות בין מרכיבי התיאטרון לתקופותיו השונות.

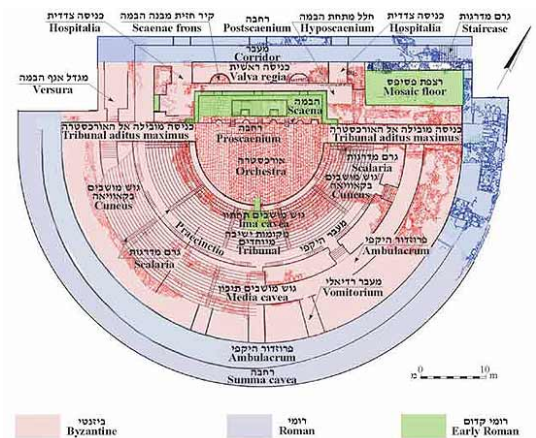
- לפתוח מסלול לביקור מודרך של קבוצות, בהתאם להתקדמות עבודות השימור בתיאטרון ובשילוב מסלול הביקור בגן הארכיאולוגי.

בשלב הנוכחי של השימור מתבצעות פעולות עזרה ראשונה שמטרתן היא הסרת סכנה. שלב זה עתיד להימשך כ- 12 חודשי עבודה, שבהם יבוצעו עבודות שימור וייצוב השרידים אשר נחשפו בחפירה הארכיאולוגית.

החפירה הארכיאולוגית של התיאטרון הרומי בטבריה החלה בינואר 2009. את החפירה ביצעה רשות העתיקות, בראשות ד"ר ואליד אטרש ואבנר הילמן ובמימון ממשלת ישראל.

החפירה, פרי יוזמתו של ראש עיריית טבריה - זוהר עובד היא חלק חשוב בפיתוח פארק ארכיאולוגי שמטרתו להפוך את שרידי עברה המפואר של העיר לאבן שואבת לתירות פנים וחוץ. החזון של ראש העיר הוא שהתיאטרון ישוב לשמש למופעים ענקיים גם בימינו.

שרידי התיאטרון הרומי שנהרס ברעידת האדמה ב-18 בינואר בשנת 749 לסה"נ, חושפים מונומנט מרשים בגודלו. קוטר התיאטרון כ-80 מ', והוא מורכב משלושה גושי מושבים ובהם כ-6000 מקומות ישיבה. המושבים הוקמו על תשתית בנויה, גושי המושבים האמצעי והעליון מושתתים על מערכת פרוזדורים רדיאליים ומעברים העשויים קמרונות חבית. קיר חזית הבמה והאורקסטרה המרוצפת לוחות אבני גיר נשתמרו במלואם. מערכת המושבים בתיאטרון פונה צפונה, כך שבשעת הפעילות בו הייתה השמש בגבם של הצופים.

* התיאטרון, תכנית.

מינהל שימור

פעולת השימור כוללת:

- שימור אבן
- ייצוב קירות: מילוי חללים פנימיים (גרוטינג); השלמת אבן; ייצוב ליבות חשופות ומעורעות; איטום ראשי הקירות (קופינג).
- ייצוב שרידי טיח
- שימור מתקנים עתיקים, כגון בורות מים, צינורות חרס ועוד.
- ביצוע פרטי חיזוק הנדסיים בקירות שבהם היסוד רעוע.
- סימון קו שחזור בלוחיות נירוסטה מוטבעות ובהן סמל רשות העתיקות.
- לפי יוזמת הממשלה להעסקת מובטלים, מועסקים בפרויקט מובטלים מהאזור.
- המשך הפרויקט מותנה כאמור בגיוס תקציבים לשימור האתר ולפיתוחו.

* צילומי אוויר SkyView, באדיבות רשות העתיקות.

מבצעים: יורם סעד- ראש ענף ביצוע. ליווי מקצועי: אבנר הילמן, מהנדס יעקב שפר, אדר' יערה שאלתיאל, אדר' עידו רוזנטל.

תצוגות ארכיאולוגיות

"גנובים", תערוכה חדשה במוזיאון אשדוד ע"ש קורין ממן

בשיתוף רשות העתיקות ומחוז דרום במשטרת ישראל

מהמיתולוגיה היוונית אשר גנב אש מהאש הקדושה והביאה לבני אדם. צלליותיהם של 40 השודדים מהסיפור הנודע 'עלי באבא' מוקרנות על הקיר, ועוד הפתעות "גנובות".

אוצרת התצוגה: יעל ויזל, מוזיאון אשדוד ע"ש קורין ממן. התערוכה תוצג עד פברואר 2011.

* ניסיון להברחת משקולת נדירה בתוך ספר; מנורה מודרנית או בקבוקון עתיק? הדגמת תהליך זיוף. צילומים: אורן וקסלר.

תערוכה לא שגרתית יצאה לדרך באשדוד: בעקבות פריצה שארעה לפני מספר חודשים במוזיאון אשדוד ע"ש קורין ממן, במהלכה נשדדו מהמקום פריטים ארכיאולוגיים, הוחלט במוזיאון על הקמת תערוכת "גנובים", שתעלה את תופעת שוד העתיקות בישראל למודעות הציבור. בתערוכה, שהוקמה בשיתוף רשות העתיקות ומחוז דרום במשטרת ישראל, מוצג מבחר גדול של פריטים גנובים ומזויפים אשר נתפסו על ידי היחידה למניעת שוד ברשות העתיקות.

מדי שנה נפגעים אתרים ארכיאולוגיים על יד שודדים ומחפשי אוצרות, החופרים ללא רשות במטרה לגלות עתיקות יקרות ערך לצרכי מסחר ואספנות. פעולות השודדים מדלדלת את משאבי העתיקות הלאומיים, ומוחקת דפים שלמים מן ההיסטוריה.

עוד מוצגים בחללי המוזיאון כובעים של שוטרים מתוך אוסף בינלאומי של משפחת שווליה. ג'ק שווליה היה שוטר במשך 30 שנה. בפגישותיו עם אנשי משטרה מרחבי תבל החל להחליף ולאסוף כובעים ומדי שוטרים עם עמיתיו למקצוע. אוסף זה מונה כיום כ-400 כובעים, וכן 100 מדי שוטרים מארצות שונות. בתערוכה מוצגים 80 כובעים מארצות שונות. מוצג מיוחד הינו כובע משוויצריה, משנת 1830.

בתערוכה מוצגים גם אביזרים שמשמשים את אנשי המשטרה ללכידת פושעים. מוצג מיוחד הינו דגם של זירת פשע, אשר שימש בשנות ה-50 להצגת "זירת הפשע" בבית המשפט.

בתערוכה גם אביזרים ללכידת גנבים שעוצבו במיוחד על ידי מעצבות תכשיטים. כך, למשל, המעצבת הדר מקובקי יצרה מ-5,500 אזיקוני פלסטיק מעין שק גדול לתפיסת גנבים. אמנית הצל מירטה אדרי הכינה מיצג ובו צלליות של גנבים ושודדים מפורסמים כגון פרומתאוס-גיבור

תצוגות ארכיאולוגיות

תצוגה ארכיאולוגית חדשה בקיבוץ משמר העמק

בתערוכה המרשימה, הפתוחה למבקרים ללא תשלום, מוצגים כ-400 פריטים המייצגים את הרצף היישובי באזור מהפרהיסטוריה ועד להקמת העיר העתיקה גבע

על מעמד תושבי גבע ניתן ללמוד מממצא של אחד הקברים המתוארך לסוף המאה הראשונה לפנה"ס - תקופתו של הורדוס המלך. הממצא המיוחד והעשיר מצביע על כך, שהקבר היה שייך למשפחה אמידה שגרה בגבע, ונראה שראש המשפחה היה אחד החיילים המשוחררים שהושיב הורדוס בעיר: הורדוס חיקה את המנהג בעולם הרומי - לחלק אדמות לחיילים שפרשו מהצבא.

גלגולו של האוסף

אוסף העתיקות של משמר העמק נוסד על ידי חבר הקיבוץ יעקב (פולי) פדן ז"ל, איש חינוך ששיתף את חברת הילדים בחפירות ובאיסוף הפריטים.

המוצג הראשון באוסף היה ארון מתים מעופרת, שהתגלה ביסודות הבניין הגדול (והראשון) של המוסד החינוכי.

לאחר נדודים של למעלה מ-50 שנה במקומות שונים בקיבוץ (ובהם מקלחות הקיבוץ) מוצג כעת האוסף סוף סוף במקום הראוי לו, בתצוגה בבית מילק.

המקום פתוח לציבור ללא תשלום בתיאום טלפוני עם נועם ממון, 052-3720266

* צילומים: נועם ממון.

יותר מ-400 פריטים עתיקים המייצגים את הרצף היישובי באזור קיבוץ משמר העמק שבעמק יזרעאל - מהפרהיסטוריה ועד לחיים בעיר העתיקה גבע, מוצגים בתצוגת קבע בקיבוץ, במבנה חדש - בית מילק, שחלונותיו צופים לתל העתיקות הסמוך גבע (תל אבו שושה).

התצוגה בקיבוץ, שהוכנה על ידי בני המקום בליווי ובסיוע של האוצרת רותי גושן ושל רשות העתיקות, כוללת פריטים שאספו בעבר בני הקיבוץ באזור. הפריטים העתיקים ביותר המוצגים בה הם כלי צור בני 7500 שנה.

גבע שכנה על אחד מסעיפי דרך הים העתיקה, בין מגידו לעכו. באזור היו מצויים מקורות מים זמינים, וסביבתו הייתה מוקפת באדמה פורייה. מיקומה הגבוה יחסית, הקנה לה תצפית נרחבת על העמק, והיא שלטה היטב על הדרכים העוברות לרגליה. כל אלה יחד, היוו תנאי יסוד להפיכתה לעיר. חשיבותה של גבע ומעמדה באות לידי ביטוי בעושר המטבעות שנתגלו במשמר העמק ובסביבותיה: הקדום ביותר הוא מטבע משנת 36 לפסה"נ, והמאוחר שבהם מתוארך לשנת 291 לסה"נ (מימי שלטונו של הקיסר אלגבולוס). בגבע - כמו בכל ארץ ישראל, הייתה החקלאות ענף הכלכלה העיקרי, בדגש מקומי על גידול פשתן, זית וגפן. בתצוגה מוצגים קנקנים שנראה כי שימשו לשמן או ליין, משפך, ומתקנים בתעשיית הפשתן. לצד החקלאות פעלו בגבע בתי מלאכה לטכסטיל, ולפחות בית מלאכה אחד לכלי זכוכית. בולטת בעושר ובגוון היא קבוצת כלי זכוכית שנתגלתה במקום המוצגת בתערוכה, וכן תכשיטי ברונזה וזהב.

גבע פעלה מטבעה אוטונומית. לרוב מופיעים על מטבעות העיר דיוקנות הקיסרים על פי תקופת שלטונם - תופעה מעניינת ויוצאת דופן היא שמטבעת העיר גבע טבעה גם מטבעות שנשאו את שם נשות הקיסרים.

פעילות חינוכית

סטודנטים ותלמידים שיקמו את האתר העתיק עיינות עמינדב

לאחרונה שיקמו תלמידי בתי ספר מירושלים יחד עם סטודנטים לראיית חשבון את האתר במסגרת פרויקט תרומה לקהילה שיזמו, בסיוע רשות העתיקות.

לפרטים נוספים על הפרויקט

* תמונת הסטודנטים בשטח. צילום: ישראל מוטעי.

קבוצת תלמידים מתיכונים זיו ובויאר מירושלים, יחד עם קבוצת סטודנטים מהחוג לחשבונאות באוניברסיטה העברית בירושלים, שיקמו לאחרונה את מעיין עמינדב שבהרי ירושלים, בסיוע רשות העתיקות.

המדובר בפרויקט חינוכי שזכה בתחרות "חזון מגשים חלום" שערך השנה משרד רואי חשבון קוסט קסירר את גבאי, וכך זכה למימון: הסטודנטים הציעו לשקם את המעיין יחד עם תלמידי בתי ספר, ובכך להביא לידי ביטוי את הערכים התנדבות, תרומה לסביבה, וחינוך לאהבת הארץ.

המעיין שנבחר, עין עמינדב, שייך לרצף של שישה מעיינות המכונה 'ציר המעינות'. מעיינות בירושלים נחצבו ובנו לאורך התקופות, כבר מתקופת הברזל ועד ימינו. למצער, העבודה שמבצעים התלמידים והסטודנטים בסיוע המרכז החינוכי של רשות העתיקות בירושלים, כוללת את ניקוי וחפירת מערת הנביעה, שיקום הנקבה והבריכה. העבודות מתבצעות בזהירות ותוך הקפדה על כללי חפירה ארכיאולוגית, על מנת לא לפגוע באתר העתיק.

העבודה החלה מיד אחרי סוכות, כאשר בכל יום הגיעה לעבוד במקום קבוצת תלמידים וסטודנטים. לעבודה התלוו גם נציגים משרד רואי החשבון ומשפחת מוטעי, שהפריקט נעשה לזכרו של בנם - אור נתן. אור נתן מוטעי, השתתף ביולי האחרון כעובד משרד רואי החשבון בערב בו הוכרז על הפרויקט כזוכה בתחרות 'חזון מגשים חלום'. בדרך חזרה לביתו נהרג בתאונת אופנוע. חבריו לעבודה ומשפחתו פועלים יחד עם בני הנער בשיתוף פעולה מרגש, לרווחת הציבור כולו.

שונות

רשות העתיקות בפייסבוק

* רשות העתיקות משיקה בימים אלו סדרת סרטוני חדשות בהפקה עצמית, תחת הכותרת: "רשות העתיקות חושפת". במהלך הסדרה, ייחשפו לציבור מדי כשבועיים סודות מנבכי האדמה ופעולות חשיפה ושימור שטרם פורסמו, חלקם צפויים לעורר עניין רב גם בזירה הבינלאומית. ערוץ המדיה שנבחר להצגת הסרטים הוא עמוד האוהדים החדש של הרשות בפייסבוק: "רשות העתיקות – לגעת בעבר". כמו כן, עמוד האוהדים החדש של פעילות המרכזים החינוכיים בפייסבוק: "רשות העתיקות- החוויה הארכיאולוגית".

העבר עוד לפנינו- 20 שנה לרשות העתיקות

* במסגרת אירועי 20 שנה לרשות העתיקות התקיים בתיאטרון שוני יום העובד השנתי. באירוע הוענק פרס מפעל חיים לפרופ' וסיליוס צפירוס וכן חולקו פרסים לעובדים המצטיינים. מידע נוסף באתר רשות העתיקות.

דבר עבר

* עלון רשות העתיקות, גיליון מס' 15, אוקטובר 2010

כתב העת 'עתיקות' במהדורה מקוונת

* מעתה יהיה כתב העת הוותיק, הסוקר את תוצאות חפירות ההצלה של רשות העתיקות, נגיש לכולם בלחיצת כפתור וללא תשלום. הכרך הראשון המתפרסם במהדורה המקוונת עוסק בחפירות ובסקרים בתוואי כביש חוצה ישראל. לפרטים נוספים.

עריכה והפקה מירב שי **תכנים** חסיה עזימי, יולי שוורץ, יערה שאלתיאל, מירב שי, עידו רוזנטל, פנינה שור

עריכה גרפית ערן צירמן

